

Lutkovno gledališče
Maribor

Princesa na zrnu graha

Po motivih
H. C. Andersena

PRIPRAVILI

Katarina Klančnik Kocutar in Tanja Lužar

Predlogi za pripravo na ogled predstave

Pravljice so stare kot svet in vedno znova mlade, kot smo mladi njihovi bralci, poslušalci ali gledalci. Spodobna in poštena pravljica mora imeti volka, dobro vilo, zmaja ... ali pa vsaj princa in princeso.

Hans Christian Andersen je napisal tako, v kateri nastopa celo več princes. Na našem odru postanejo malo sodobnejše: kraljica si želi na počitnice, princ pa si noče izbrati princese in prevzeti prestola. Se bosta s princeso našla? Bo morebitna princesa sploh prava? Kaj je z zrnom graha v naši pravljici? Odgovore na vsa ta vprašanja boste našli v lutkovni predstavi.

Zelo podobno različico smo pripravili kot ulično predstavo leta 2005 in je navduševala občinstvo v vaseh okrog Čedad, na avstrijskem Koroškem, na mariborskih trgih, pozneje tudi v dvorani Lutkovnega gledališča Maribor na Rotovškem trgu in v drugih slovenskih mestih. Na festivalu v poljskem mestu Slupsk je leta 2009 prejela tudi nagrado strokovne žirije.

Obnovljena in posodobljena različica predstave z likovnim pečatom Sabine Šinko je ena od predstav, posvečenih 50. obletnici našega lutkovnega gledališča, kjer se svežim uprizoritvam pridružijo lutkotečne predstave in nekaj znova obujenih uspešnic iz naše zgodovine.

Vodila za obravnavo po ogledu predstave

Pravljica kot literarna zvrst sodi med domišljjske pripovedi. Z zapleti, ki se zgodijo v zgodbi, pogosto odseva življenje in mišljenje ljudi. V pravljicah velikokrat nastopajo škratje, vile, princese, principi, kralji, kraljice ... in ti bralca povabijo v pravljični oziroma domišljjski svet. Ohranjajo se v ustni in pisni obliki, do 18. stoletja so bile namenjene skoraj

izključno odraslim bralcem oziroma poslušalcem, danes pa so predvsem literatura za otroke.

Andersen in njegova Princesa na zrnju graha

Pravljico, po kateri je nastala uprizoritev, je napisal danski pisatelj in pesnik Hans Christian Andersen (1805–1875). Rodil se je v revni družini in vse življenje sanjal, da bo nekega dne kralj, zato se je podpisoval Kralj Christian IX. Kot otrok se je raje igral z lutkami in z njimi uprizarjal predstave, kakor da bi hodil v šolo. Razvil se je v izjemnega pripovedovalca in pravljčarja. Literarne kritike je navdušil s sposobnostjo, da je v svoji literaturi zmozel umetelno preplesti teme za odrasle in otroke. Njegove pravljice so dragocene tudi zato, ker so glavni liki pogosto osebe z družbenega obrobja, kamor so pahnjene zaradi svoje nenavadnosti, neznatnosti ali nemoči. Andersenov opus zajema več kot 70 knjig za odrasle in otroke ter več kot 150 pravljic ...

Princesa na zrnju graha Hansa Christiana Andersena je leta 1835 izšla skupaj s še tremi pravljicami v drobni knjižici v Kopenhagenu. Njen izvorni naslov v danščini je *Prinsessen paa Ærten*. Raziskovalci pravijo, da obstajajo različice podobnih zgodb v ljudskem izročilu, po katerih se je pisatelj zgledoval in tam dobil navdih za svojo pravljico.

Zgodba je kratka in duhovita. Princ se želi poročiti, a ni za nobeno princeso od blizu in daleč prepričan, da je prava. A nekega nevihtnega dne se pred vrati gradu pojavi mladenka, ki trdi, da je princesa. Komaj grah, ki ga kraljica položi pod dvajset žimnic in dvajset puhastih blazin, dokaže, da je res prava princesa. Princesa namreč ne more spati, ker čuti grah skozi vse blazine; samo prava princesa je lahko tako občutljiva. In pravljica se konča srečno: s poroko, grah pa odroma v muzej.

Raziskovalci so v tej pravljici našli zanimive vzporednice z življenjem pisatelja, saj pravijo, da je do višjih slojev gojil mešane občutke – do njih je bil kritičen, a obenem jim je želel pripadati. Kritiki so pravljico ocenjevali z bolj in manj pozitivnimi besedami. Ena od bolj zanimivih zamer je bila na račun ideje, ki bi jo utegnili otroci dobiti, da mora prava gospodična biti občutljiva. Ne

glede na strokovna mnenja pa je pravljica v svoji preprostosti in zanimivem obratu z grahom postala priljubljena.

V slovenščini je izšla v številnih izdajah, opremljena z imenitnimi ilustracijami npr. Marjana Mančka in Marije Lucije Stupica. Najdete jo z dvema različicama naslova: *Kraljična na zrnu graha* ali *Princesa na zrnu graha*. Velikokrat je bila postavljena na odre tako pri nas kot na tujem, doživela je filmske različice, različice v animiranem filmu, muzikalu, predelave in posodobitve.

Kdo pa je princesa?

Na slovenskem spletnem jezikovnem portalu **Fran** najdemo razlago, da je to »plemiški naziv«, da je princesa »članica vladarske družine, ki ne vlada«. Vladarica je kraljica. Najdemo tudi razlago, da je to »prinčeva žena«. Vendar je princesa lahko tudi neporočena. Če mož princese, torej princ, postane kralj, lahko princesa postane kraljica; lahko pa postane princesa kraljica kot npr. britanski kraljici Elizabeta in Viktorija, ker sta bili hčerki kraljev. Ni naključje, da v pravljicah pogosto nastopajo kralji, kraljice, princi, princese in podobni imenitni ljudje. Ti so bili praviloma premožnejši, preskrbljeni in varnejši od revnih ljudi. Zato je poroka s princem ali princeso, kraljem ali kraljico po premaganih ovirah in opravljenih nalogah nagrada, ki si jo bi vsakdo želel. Tako bi bil bogat in brezskrben. Tudi v sodobnih zgodbah, romanih in filmih ni nič drugače, a plemičem in plemkinjam se pridružijo slavni, in sicer premožni ljudje.

Princese v uprizoritvi

Princ v predstavi spozna princese: prva je sladkosneda, ki od bodočega moža pričakuje, da bo imel rad marcipan.

- **Marcipan** je zmes olupljenih mandljev in sladkorja, in sicer v razmerju 2 : 1. Proizvajajo ga z napravo, ki se imenuje melanžer. Marcipan se uporablja za obloge in okraske slaščic.

Druga princesa je športnica, ki med drugim meče kopje.

- **Met kopja** je športna disciplina, ki se uvršča med poletne olimpijske igre in ima dolgo

- zgodovino: moški so z njo prvič nastopili leta 1908, ženske pa leta 1932.

Tretja princesa je umetnica, natančneje pevka.

- **Petje** je umetniška prvina z zelo dolgo zgodovino, ki sega v čas pred našim štetjem. Prvi pevci so bili nosilci epskih zgodb, s petjem oziroma z ritmiko in toni so si pomagali pri pomnjenju besedila in si tako olajšali ohranjanje izročila in zgodb.

Četrta, prava princesa je popotnica, ki se na kraljičinem dvoru ustavi, da bi prevedrila nevihto. Predstavi se kot princesa, ki rada potuje. Se pravi, da ne gre za razvajeno plemkinjo, ki vidi samo sebe in svoje potrebe, pač pa za mladenko, ki jo zanima širni svet. Kraljica ji ponudi ležišče, v katerem se skriva zrno graha, ki princeso vso noč žuli in tišči. To je dokaz, da je prava: ne samo princesa, pač pa predvsem oseba z občutkom. To, da začuti grah, simbolizira njeno občutljivost, vendar ne v negativnem smislu, pač pa ta občutljivost pomeni dovtetnost, sposobnost opažanja, sposobnost čutenja, empatije ... In zato je ta princesa edina, ki je prava.

Grah v uprizoritvi

Pomembno vlogo v pravljici ima tudi grah. Kraljica namreč zrno graha položi pod številne vzmetnice in prava princesa ga seveda začuti.

- **Grah** sodi med stročnice ter je priljubljen in pogosto uporabljen v kulinariki. Lahko ga uživamo svežega ali kuhanega. Grah naj bi izviral iz Azije, arheologi pa menijo, da so ga ljudje poznali in uporabljali že pred več kot 2000 leti. Obstaja veliko vrst graha, vse pa vsebujejo obilo hranljivih snovi, mineralov in vitaminov. Pri shranjevanju graha pa je pomembno, da pravočasno opazimo in zatremo njegovega pogostega škodljivca, hroščka z imenom grahov obrobkar.

Lutke v uprizoritvi

Lutke, ki jih vidite v predstavi, so celopostavne figure, ki jih en ali več igralcev vodijo tako, da jih držijo za vodilo v glavi in hrbtu. Kadar morajo biti

lutke še posebej živahne in žive, vodi eno lutko več igralcev; takrat animirajo tudi njene roke in noge. Lutke so narejene iz penaste gume, blaga, stiropora ...

Namigi za pogovor po ogledu

Spomnite se na izjemno priljubljeni princesi iz zgodovine in sodobnejšega časa: princeso Diano in Kate, ki sta navdihnili številne knjige, filme, članke ... Zmotno je prepričanje, da so princese lahko samo lepe in občutljive. V zgodovini poznamo pametne, drzne in pogumne princese. Pobrskajte po spominu in se spomnite še kakšne resnične princese ali pa princese ali princa iz katere druge pravljice. Na spletu lahko najdete še veliko zanimivih princev in princes.

Zanimivo je, da če nekemu rečemo, da se obnaša kot princesa na zrnu graha, običajno to ni nekaj dobrega; pomeni, da je razvajen ali preobčutljiv. Ali se tudi ti kdaj obnašaš kot princesa na zrnu graha?

Kaj so zunanji znaki, po katerih spoznamo princeso? Majhna krona ali pa tiara na glavi, čedna, bogatejša oblačila ... Princesa je pogost in priljubljen pustni kostum. Ali si tudi ti že kdaj bila princesa ali si bil morebiti princ? Poišči svojo fotografijo, če jo imaš, in se spomni, kako si se počutil/-a.

Namigi za ustvarjanje

Nariši samo sebe kot princesko ali princa. Če ti princeskasta oblačila ali kronica niso všeč, se nariši v takšnih oblačilih, kot jih imaš najraje.

Princese v naši zgodbi so športnica, pevka, sladkosneda in popotnica. Zamisli si še nekaj svojih princes. Kaj bi lahko počele in kako bi izgledale? Lahko jih opišeš ali pa celo narišeš, izdelaj svojo princeso v tehniki kolaža in se igraš z zanimivimi barvnimi in vzorčastimi papirji za njena oblačila, lahko pa uporabiš tudi koščke blaga,

trakove, bleščice ...

- Beseda **kolaž** izvira iz francoščine in pomeni
- umetniško delo oziroma tehniko, s katero je to delo nastalo, in sicer kot sestavljanje iz različnih
- materialov in oblik, ki oblikujejo povsem novo
- formo. Umetniški kolaž lahko vključuje izrezke
- iz časopisov, razne trakove iz papirja ali blaga,
- fotografije ali dele fotografij ...

Na zadnjih straneh vas čakajo liki iz predstave, ki jih lahko natisnete in po svoje pobarvate.

Predstavitev ekipe

Andreja Kovač — režiserka

Andreja Kovač je režiserka slovenskega rodu, ki že več kot desetletje živi v Kanadi.

Gledališko režijo je študirala na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani, nato pa režirala v mnogih slovenskih gledališčih: SNG Drama Ljubljana, Drama SNG Maribor, Prešernovo gledališče Kranj ...

V Lutkovnem gledališču Maribor je doslej zrežirala tri uprizoritve: *Krst pri Savici* (2010), *Balerina in kladivo* (2007) in *Princeso na zrnu graha* – predstavo, ki je bila ustvarjena leta 2005 v sodelovanju Lutkovnega gledališča Maribor, koroških Slovencev in festivala v italijanskem Čedadu.

Leta 2012 je bila sprejeta na prestižno nacionalno šolo za gledališče v Montrealu v Kanadi, ki vsaki dve leti sprejme le dva študenta. V času šolanja je sodelovala z uveljavljenimi igralci, kot so Bruce Myers, James Loy, William Dafoe ... Po diplomi se je preselila v mesto Mississauga, v kanadski provinci Ontario, kjer je ustanovila prvo poklicno gledališče v mestu, v katerem živi 720.000

prebivalcev. Gledališče ima danes šest stalno zaposlenih sodelavcev, upravlja dvorano z dvesto sedeži, organizira mednarodni lutkovni festival in številne dogodke skozi vse leto.

V zadnjih letih Andreja Kovač deluje v lutkovni skupnosti kot članica Kanadskega upravnega odbora mednarodne lutkovne organizacije UNIMA in Zveze lutkovnih ustvarjalcev v Ontariu.

Sabina Šinko — avtorica likovne podobe

Sabina Šinko je ilustratorica in lutkovna ustvarjalka, kot redna profesorica pa je zaposlena na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru na Oddelku za predšolsko vzgojo, kjer predava lutkovno oblikovanje in gledališko scensko umetnost. S svojimi ilustracijami je opremila številne naslovnice knjig založbe Litera, za lutkovne uprizoritve pa oblikovala scenografije, lutke, rekvizite ... Od leta 1993 vodi Lutkovno gledališče Pupilla v Lendavi, v katerem soustvarja predstave in ustvarjalne delavnice. Za svoje delo je prejela številne nagrade. Kot avtorica likovne podobe predstav redno sodeluje z Lutkovnim gledališčem Maribor, kjer je soustvarila mnoge odmevne uprizoritve (*Jajce*, 2008; *Pitju in Ponka*, 2009; *Kocke*, 2012; *O vili, ki vidi v temi*, 2015 ...).

Dane Cotar — avtor glasbe

Dane Cotar je oblikovalec zvoka in mojster likovnega TV-oblikovanja na RTV Slovenija. Po končani srednji šoli se je izšolal za oblikovalca zvoka na School of Audio Engineering (SAE) v Londonu. Sodeloval je pri oblikovanju in montaži zvoka za plesne predstave in opreme za radijske postaje. Kot zvočni tehnik je sodeloval na RTS Maribor, kjer se je seznanil z animacijo, grafičnim oblikovanjem in virtualnimi scenografijami, z ustvarjanjem katerih je nadaljeval na RTV Slovenija, kjer je ustvaril virtualne scenografije za dnevnoinformativni program in celostne grafične podobe za različne oddaje. Trenutno pripravlja grafično podobo TV Maribor in režira glasbene nastope na radiu Maribor in radiu Si. Dane Cotar je v Lutkovnem gledališču Maribor ustvaril glasbo za predstavo *Balerina in kladio* (2007), glasbeno pa je opremil tudi predstave *Snežna kraljica* v SNG Maribor (2004), *Eva Braun, Hitlerjeva ljubica* v ŠKUC gledališču (2006), plesno predstavo *Ž Plesne izbe* Maribor (2002).

